

536

7121/11801

ACC. N:R M. 10146:1-11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne Upptecknat av: P. A. Svensson

Härad: S. Isbo, V. Gäringe km Adress: Tjörnsås f. 1871

Socken: Stöja, Häglinge, Tjörnsås Berättat av: efter minnet samt av bantbo.

Uppteckningsår: 1946 Född år 1876 i St. Rönne men tillhör Tjörnsås socken 68 år tillbaka.

Helmtak.

s. 1-11.

LUF. 57.

52.9-11

5.7

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 10146: /

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1)
Landskap: Skåne Upptecknat av: R. A. Svensson f. 1871
Härad: Södra Åsbo och V. Göinge Adress: Tjörnarp
Socken: Höja, Häglinge och Tjörnarp Berättat av: Upptecknat efter minnet
samt berättat av lantbr.
Ola Åkesson, Korsaröd, Tjörnarp
Uppteckningsår: 1946 Född år 1876 i Södra Rörum men tillhör

Tjörnarp sedan 68 år tillbaka

Halmtakets underlag.

Underredet (underlaget) var vanligen av trä men icke sällan av tegel. Hur som helst, så hade man överst på underlaget den s.k. "lejden", tjocka bjälkar, som lågo på långsidorna. (Sådana torde man ännu hava). På dem kommo sparrarna till takresningen att vila. Ofta använde man råsten (lersten) till väggar, som sedan kläddes med bräder. På grunden lades på alla fyra sidorna grova bjälkar, icke sällan av ek. På åtskilliga ställen i både Tjörnarp och Häglinge finnes ännu väggar av ekplankor. Inte allt för sällan byggdes husen av tegel, men "lejd" hade man i alla fall. Sparrarna, som stodo på lejden, voro ungefär 1,2 meter (2 alnar) från varandra, och på dem spikades läkten, (slanor) i husets längdriktning ungefär 1 dm eller något mer från varandra

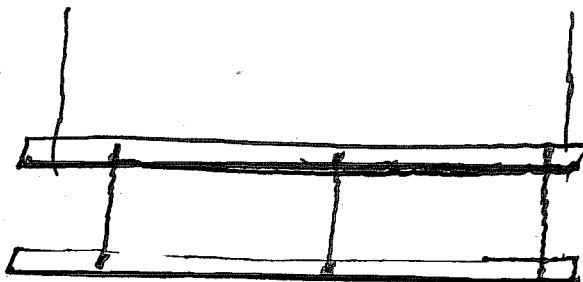
Skriv endast på denna sida!

2)

M. 10146:2.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

Vid taktäckning hade man en täckestege sådan som denna

Den bestod av ett par bjälkar 4 à 5 meter långa och förenade med starka järnnaglar samt försedda med rep, som voro fästade uppe i ryggningen. Vid taktäckning stod man på täckestegen, och efter hand, som det ena laget halm lades ovan på det andra, och den täckta ytan blev större, vred man på stegen och "snärjde" den med repen, så att den låg säkert.

Då man började täckningen och skulle lägga takskägget, måste man ha ett par träställningar ("bockar"), på vilka täckestegen låg. Efter hand, som "taket växte", hissades stegen upp på sätt, som är sagt.

Till läkten användes björk, al, gran eller tall. Sparrarna spikades med stora spikar fast i lejden. ~~Överallt spikades de.~~ I hus, som revos för 60 à 70 år sedan fann man (enligt Ola Åkesson) ofta sparrarna spikade fast med tränaglar. Det hela förstärktes ofta med "snedstyvor", starka läkten, som

M. 10146:3

ACC. N:R

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3)
 Landskap: Skåne
 Härad: Södra Åsbo o.V.Göinge
 Socken: Höja, Häglinge o. Tjörnarp
 Uppteckningsår: 1946
 Upptecknat av: R.A.Svensson f.1871
 Adress: Tjörnarp
 Berättat av: Ola Åkesson, Korsaröd, Tjörnarp
 Född år 1876 i Södra Rörum men tillhör Tjörnarp sedan 68 år tillbaka

gingo på sned från den ena sparren till den andra och ned i lejden.

Överallt spikades de.

Materialet och dess behandling

Till halmtak användes endast råghalm. Den ~~en~~bärgade rågen tröskades med slaga, (plejel). Hade rågen blivit tröskad med maskin, så hade den blivit totalt oduglig till halmtak. (Numera finnes långhalmströskor). Rågen måste tröskas, annars hade taken blivit förstörda av råttor och möss. De uttröskade axen fingo alltid sitta kvar, och den halm, som man fick, blev repad, och så fick man långhalm, som lades samman till stora långhalmskärvar. Dessa höggos eller skuros släta i grundytan, så att den mot sidoytan kom att bilda en i det närmaste rät vinkel. Långhalmskärvarna voro i allmänhet stora och vägde 10, 12 à 15 kg.

Slagan, plejeln, utgjordes ~~utgjordes~~ av två delar: hånolen

Skriv endast på denna sida!

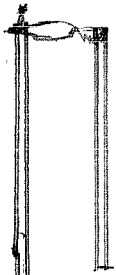
4)

M. 10146:4.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

och slavolen. Naturligtvis höll man om hånolen och lät slavolen dunsas på den utlagda säden. Hånolen var ofta av fur eller lind (Ola Åkesson) samt överst försedd med en järnring eller bebunden med stark järntråd, så att den icke skulle gå sönder, då man slog en grov järnspik i densamma. Järnspiken inneslöt en ögla av läder, och i denna fästes ett ålskinn, som sedan bands om slavolen. Hånolen var alltid längre än slavolen. Plejlen hade en liknande form

Vid tröskningen skulle öglan svänga runt om den i hånolen slagna grova spiken och slavolen lyftas över huvudet på den tröskande och med kraft slås på säden. Hade man vid tröskningen högra handen före, måste slavolen slängas åt vänster, men hade man vänstra handen före, måste man slänga slavolen åt höger. Egendomligt var, att människor, som skulle försöka yröska med plejel, alltid tröskade "under örat", d.v.s, då de hade högra handen före, svängde de slavolen åt höger och fingo snart ett slag i nacken av densam-

ACC. N:R **M. 10146:5**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: 5) Skåne Upptecknat av: R.A.Svensson f.1871
Härad: Södra Åsbo o.V.Göinge Adress: Tjörnarp
Socken: Höja, Håglinge o. Tjörnarp Berättat av: Upptecknat efter minnet samt
berättat av lantbr.Ola
Åkesson, Korsaröd, Tjörnarp
Uppteckningsår: 1946 Född år 1876 i Södra Rörum men tillhör
Tjörnarp sedan 68 är tillbaka

ma, som skulle vara av ask eller ek. Långhalmen gjordes i ord-
ning först då, när tröskningen var avslutad. Vass och rör användes
endast, då man hade brist på långhalm.

Taktäckningen

Obundet tak är obekant.

Bundet tak

Bonings^m och uthus täcktes, då det gällde halmtäckning,
på samma sätt. Ibland var det en och ibland två personer på
taket (på täckestegen) men nästan aldrig mer än en medhjälpare.
På en mot taket rest stege bar han upp långhalmskärvarna. Se-
dan fingo taktäckarna ordna halmen. En bredd, ett skifte, av
taket lades alltid färdigt. Långhalmskärvarna lades på täckestegen.
Man täckte från både höger och vänster (Ola Åkesson), och gällde

Skriv endast på denna sida!

6)

M. 10146:6.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskn-
ning vid Lunds universitet

det att täcka båda sidorna, så var det inte noga, vilken sida som först blev täckt.

Den del at taket, som kallades taksägget, blev skuren eller klippt, så att "skägget" blev jämnt. Hur taktäckarengickotillväga se Halmtakets underlag!

Täckekäppar, täckeraftar, takkäppar skullehelstjvaravvrhassel. Täckevidjor, vigror voro i allmänhet av björk eller vide. Före användandet lågo de i blöt. I min hemtrakt, Höja, köptes både täckeraftar och vidjor(vidjorna hade med säkerhet att annat namn, som jag inte minns) på marknader i Ängelholm, dit Göingegubbar kommo med sina alster. Barken satt alltid på både täckeraftar och vidjor. Huru mycket täckeraftar och vidjor nu kosta, är obekant, men för 50 à 60 år sedan kostade 100 vidjor 25 öre . (Ola Åkesson.) I Tjörnarp och Häglinge växte både takkäppar och vidjor.

Bindningen gick så till, att vidjan stacks ned under läktet samt upp på andra sidan läktet. Då vidjans båda ändar träffades, snärjdes de samman. Bindningarna voro ungefär 45 cm från varandra. Avståndet var alltid lika stort. Banden sattes emellertid inte alltid rakt mittför varandra. Ännu täckes en och annan gång med halm, och då användes icke sällan takkäppar och vidjor.

ACC. N:R

M10146:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: 7) Skåne

Upptecknat av: R.A. Svensson f.1871

Härad: Södra Åsbo o.V.Göinge

Adress: Tjörnarp

Socken: Höja, Häglinge o. Tjörnarp

Upptecknat efter minnet samt

Uppteckningsår: 1946

Berättat av: berättat av lantbr. Ola Åkesson, Korsaröd, Tjörnarp

Född år 1876 i Södra Rörum men tillhör Tjörnarp sedan 68 år tillbaka.

Ganska ofta användes nu järntråd vid halmtäckning. Då är en person utanpå taket och en innantill. Den utantillvarande sticker in "nälen", och den innantill varande sticker ut den på andra sidan läktet, och så knytes det. Även då användes takkäppar. Det är obekant, att halm bands fast av halm. Att klistra fast halmen har aldrig avhörts. Då det gällde att trycka ned takkäggen mot läktet, skedde det med tillhjälp av handen eller knät. Man brukade alltid spetsa takkäggen tjocka ände och sticka in den i ~~bandet~~ på sista i sista bandet på föregående takkapp. (Ola Åkesson)

Takställningen räckte omkring 2 dm utanför gavelns yta, men den utskjutande delens undersida kläddes sällan eller aldrig av brädpanel eller annat material. På vindsidan ^{sk} spikades en ribba, som sträckte sig 3 à 4 cm över halmtaket

Täckkrakan hade denna form

Den var

Skriv endast på denna sida!

M. 10146:8.

8)

ungefär 7 dm lng och 1 dm eller kanske 1,2 dm bred med ett snett handtag.

Brädan var refflad på undersidan. Några räfssepinnar på kanten hade den icke.

Orstens^{-be}läggning obekant. Täckeknivarna voro mycket olika; ofta voro de tillverkade av gamla liar. (Ola Åkesson) Man skar taket från höger och på sned neråt mot vänster. Vid skärningen hade man handloven och tummen uppåt, varför lillfingret kom att ligga närmast knivbladet. Ofta lades plåt under halmen i vinklarna, "vriorna." (Ola Åkesson) Allt om torvtak är obekant.

Före beskärningen räfsades taket. Man använde mest träräfsor, ty de voro mest vanliga.

Takskägget beskars efter snäre. Utbyggnader på taket kallades hömejor, ty genom den stack man hö, då det inbärgades, upp på skullen eller gällen.

Särskild hjälpstege användes icke vid täckning i takvinklarna. ^{Själva} ~~hjälpstege~~ nockpartiet ryggades med halm, råghalm, icke långhalm, och lades ett ungefär 3 dm tjockt lager. Ryggträn användes nästan alltid, och voro de hopfästa med en käpp eller en länk. Helst ville man ha ryggträna (ryggkläpparna) av ek. Hönsnät i stället för ryggträn alldeles obekant. Endast en rad takkäppar lade ⁽⁴⁾ på sista långhalmslägget.

Någon gång använde man träslanor över de båda översta bindningarna. Dessa, som voro 6 alnar långa och 2 tum grova, spikades fast. Ett oryggat halm-

fak torde näppeligen någon ha sett

Både Ola Åkesson och upptecknaren ha någon gång sett, att taken blivit skodda, d.v.s. man har "bött" dem (lagat hålen)

Annat material till takskägg än halm är okänt

Man hade inga särskilda anordningar för att beträda taket och komma upp på nocken.

Vasstak obekant.

Diverse frågor

Gnistsläckare användes icke, och några säkerhetsanordningar ha icke hörts omtalas, och något för att göra taket motståndskraftigt, är obekant.

Upptecknaren har någon gång på gamla hus sett utgång på gaveln, men det har varit sällan.

Obekant huruvida mossan skyddade ^{och} fot halmtakens antändning.

Enligt Ola Åkesson var mossan till nytta för taken, som årligen skulle räfsas.

I öster och norr kunde ett halmtak ligga 30 år, men i söder

ACC. N:R

M. 10146:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10)

och väster låg ~~det~~ inte mer än hälften så länge eller kanske
inte mer än 10 år.

Halmtaken voro varma om vintern och svala om sommaren, vilket
var en fördel, men nackdelen var, att de voro eldfarliga. Man
torde knappast lägga halmtak nu på nyuppförda hus.

Att någon särskild byggnad skulle företrädesvis ha halmtak är
obekant, men för 60 à 70 år sedan voro säkerligen de allra flesta
hus täckta med halm, men de, som en gång lämnat halmtaket, ha in-
te återgått till sådant. Man torde nog också kunna påstå, att
antalet med halm täckta hus nu inte är mer än 10% av antalet för
60 à 70 år sedan. Orsaken till minskningen är säkerligen att fin-
na däri, att brandstodsavgifterna, då man hade halmtak, voro be-
tydligt högre.

Priset på långhalm för 60 år sedan var 25 öre, och nu torde det vara
50 öre per kg. Någon sådan torde dock icke kunna frambringas, ty
någon arbetskraft kan man näppelig^{er}/få. (Ola Åkesson)

Taktäckarens avlöningsförhållande för 60 à 70 år sedan var
1 krona à 1,50 per dag samt mat. Nu torde daglönen vara 10 à 15

kronor per dag. Något taktäckareskrå har man aldrig hört omtalas.

Ingen särskild måltidsordning har man hört omtalas för taktäckaren, men nog skulle han ha snapsen en eller ett par gånger om dagen.

Så vitt känt är, ha kvinnor aldrig deltagit med vid taktäckning, såvida täckaren inte har stått någon kvinna till hands, och hon därvid själv har burit upp långhalmen på taket. Någon festlighet på grund av taktäckning har man aldrig hört omtalas.

M. 10146.

Brev!

Tjörnarp den 6 december 1946

Folklivsarkivet, Lund.

FOLKLIVSARKIVET
Institution för folklivsforskning
vid Lunds Universitet

Då jag sänder närlagda, vill jag meddela, att jag försökt att svara, så gott jag förmått. Mycket av vad som innehålles i mitt svar har jag av egen erfarenhet sedan 65 à 70 år tillbaka i tiden. Och jag har med glädje berättat mycket i minnet, ty "den gamla tiden är mig kär." Men mycket har jag fått av lantbrukare Ola Åkesson, Korsaröd, Tjörnarp, som är f.d. halmtaktäckare. Hos honom har jag suttit en dag och fått upplysningar samt vidare resonerat om de saker, som höra hit. Jag kan tillägga, att han är en utmärkt gedigen man, vars uttalande man i alla avseenden kan lita på. Jag har naturligtvis inte förmått att svara på allt. Till slut för denna gången vill jag säga, att det hela kostat mig mycket mer arbete, än vad jag från början tänkte, att det skulle göra.

Med största högaktning

E. G. Svensson